Ecaterina Pleşca

REMINISCENȚA *CREANGA CERULUI* (abordare socioculturală)

1.0. De-a lungul dezvoltării sale social-istorice, pe parcursul cuceririi şi asimilării lumii real existente, omul a cunoscut obiecte şi fenomene, a format noțiuni noi, a stabilit anumite relații de interdependență între ele [1, p. 6]. Toată această avere național-culturală a fost fixată prin mijloace de limbă şi depozitată de cominitate pe parcursul întregii sale dezvoltări istorice. Ca fenomen social limba trebuie studiată în cadrul social în care se produce şi funcți-onează asigurând întreaga sferă a manifestărilor cognitiv-expresive şi emoționale a activităților omului. Într-o accepție mai largă, plecând de la societate, limba e considerată ca istorie a culturii neamului care o vorbeşte. „Limbile există şi se dezvoltă nu numai în virtutea rațiunilor interne ale echilibrului lor ca sisteme (relații structurale), ci şi, mai ales, în relație cu alte fenomene de ordin spiritual şi social, limba este intim legată de viața socială, de civilizație de artă, de dezvoltarea gândirii, de politică etc., într-un cuvânt de întreaga viață a omului" [2, p. 59], menționa E. Coşeriu. Fiecăreia dintre comunitățile culturale „îi corespunde un anumit grad şi un anumit patrimoniu de cultură care într-o formă sau alta, se reflectă în mod sigur în limbă" [2, p. 58]. Prin urmare, cercetarea lingvistică nu poate să nu recurgă la abordarea faptelor de limbă din perspectivă extralingvistică şi socioculturală.

Potrivit constatării făcute de acelaşi savant, „pe baza materialului de cercetare pe care îl oferă limbile", lingvistica actuală „a ajuns să considere istoria limbii ca inseparabilă de istoria politică şi culturală, ca un aspect al istoriei spirituale sau culturale sau, mai mult chiar, ca fiind istoria înseşi a spiritului uman făcută din punct de vedere lingvistic" [2, p. 59]. E de remarcat faptul că relațiile istoriei limbii cu istoria poporului face din limbă o sursă istorică de primă importanță, precum şi un domeniu ce serveşte cercetărilor din alte ştiințe. Întrucât fiecare cuvânt îşi are istoria lui, cercetarea culturală „trebuie să se facă pentru fiecare cuvânt separat" [2, p. 61]. Iar „trecerea unui fapt lingvistic de la o comunitate la alta se datorează în general unor motive imenamente culturale" [2, p. 62].

Prin urmare, pentru a stabili adevărul ştiințific referitor la unele sau alte segmente din realitatea materială şi/ sau spirituală se cer abordări complexe, interdisciplinare. În urma acestui tip de investigații vor avea de câştigat atât lingvistica, cât şi domeniile vizate prin scoaterea la iveală a celor mai relevante /importante segmente ale componentelor de civilizație. Dat fiind faptul că „Limbile se află într-o complexă rețea de relații cu fapte şi tradiții de natură extralingvistică" [2, p. 58], studiul complex, extralingvistic şi sociocultural al faptelor cercetate a căpătat o largă popularitate şi în cercetările lingvistice. În ştiința din ultimele decenii se simte tot mai mult tendința abordărilor complexe, interdisciplinare din diverse perspective.

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

În acest context ar mai fi de remarcat faptul că în multe cazuri datele de limbă mai rămân a fi singurele dovezi relevante în reconstituirea anumitor segmente din istoria şi civilizaţia unui neam. De aceea afirmaţia că „cercetările complexe pot constitui o direcţie însemnată şi în cercetările lingviştilor" [3, p. 144] rămâne pe deplin valabilă.

1.1. Studierea vechilor civilizaţii sub multiplele lor aspecte permit cercetătorului actual să supună atenţiei şi dezbaterii aspecte ale vieţii culturale străvechi. Studiile respective oferă perspective largi, inclusiv lingvistice. Dintre datele lingvistice deosebit de promiţătoare par să fie cele semantice. Or, volumul cel mai mare de informaţie extralingvistică despre trecutul istoric al unui neam (unei societăţi umane) poate fi obţinut prin investigări semantice. Spre exemplu, cercetarea semanticii vechilor culturi indoeuropene a identificat fragmente din sistemul lor conceptual asupra lumii. Creat de purtătorii dialectelor indoeuropene, acesta s-a reflectat în limbă, întâi de toate în semantica cuvintelor.

Relevantă în acest sens este examinarea caracterului lexicului străvechi referitor la creşterea animalelor şi agricultură. Datele de care dispune ştiinţa oferă posibilitatea de a trasa caracteristicile de bază ale formaţiei economice la cele mai vechi etape ale istoriei sale [3, p. 145]. Pe când terminologia autohtonă a producţiei meşteşugăreşti ar putea servi drept indiciu în aprecierea nivelului cultural al comunităţii. La rândul său, lexicul mitologic, în mod special componenta lui onomastică, constituie o mărturie despre caracterul vechilor credinţe. Patronimicele şi termenii ce ţin de organizarea gentilico-tribală, păstrate sub o formă sau alta, ne oferă posibilitatea de a contura tabloul organizării lor sociale [ibidem].

Astfel în urma examinării denumirilor strămoşeşti a elementelor de cultură materială şi spirituală, trebuie trase concluzii generale despre modul de viaţă, specificul ecologic al mediului de trai, cultura materială şi spirituală a vechilor purtători ai limbii [3, 146].

Din această perspectivă grupul lexical al corpurilor cereşti, aflat în atenţia noastră, nu constituie o excepţie. „Ca parte a veşniciei" el a trebuit să păstreze un conţinut semantic arhaic. Or, astronomia, căci de acest domeniu ţin realiile noastre, ca parte integrantă din istoria civilizaţiei unui popor se face cunoscută inclusiv prin fapte de limbă, prin nomenclatorul său de nume. Avem în vedere, în primul rând, cuvintele şi expresiile ce desemnează corpuri sau fenomene celeste, unele dintre ele fiind pe cale de dispariţie sau demult dispărute din uz.

1.2. În paleontologia lingvistică se consideră că păstrarea nomenclaturii originare a corpurilor cereşti (stele şi constelaţii) serveşte, de regulă, drept argument că respectiva societate într-un trecut nu atât de îndepărtat a trecut de la modul nomad de viaţă la cel sedentar [3, p. 145].

Cum bine se ştie, indoeuropenii erau organizaţi în triburi nomade de crescători de vite. Iar sedentari ei au devenit după ce s-au aşezat în patriile lor istorice, alături de autohtonii agricultori. De fapt, creşterea animalelor/ păstoritul nomad şi agricultura au fost îndeletnicirile de bază ale popoarelor antice care *au favorizat observaţiile asupra fenomenelor cereşti*. Alături de îndeletnicirile date, legăturile comerciale, dar şi călătoriile în ţările îndepărtate au dus şi ele la apariţia şi dezvoltarea astronomiei. Or, cunoştinţele despre Soare, Lună şi stele au servit în egală măsură drept repere sigure în calea lungă a caravanelor negustoreşti, a călătorilor sau a crescătorilor

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

de vite nomazi, precum şi agricultorilor. Aşadar, din cele mai vechi timpuri cerul (prin ordonarea sa) a servit necesităţile practice ale omului dintre care ar fi orientarea în spaţiu, măsurarea timpului, schimbările meteo ş.a. Spre exemplu, la vechii babilonieni, mersul corpurilor cereşti, eclipsele de lună şi de soare erau considerate semne prezicătoare în mersul treburilor de stat, al războaielor sau al anului agricol [4, p. 109]. Vechii chinezi au acordat o atenţie deosebită mişcării „semnelor cerului". Comparând datele observărilor înregistrate timp de peste o mie de ani, au ajuns la concluzia că „stelele nemişcate" şi-au schimbat poziţia lor pe firmament [4, p. 110].

Fără o bună cunoaştere a mişcării aştrilor pe bolta cerească şi fără priceperea de a se orienta după mersul lor, este greu de imaginat lunga călătorie a argonauţilor după lâna de aur – străbătând mari întinderi de apă din Grecia în Kolhida. Concludent în acest sens este următorul fragment din *Odiseea* lui Homer, în care Odiseu conduce corabia pe timp de noapte:

„Pânza o-ntinde-Odiseu şi pluteşte cu vântul în spate,
Mâna puternică-o pune pe cârmă şi vasu-şi îndreaptă;
Treaz stă la cârmă şi somnul nu-i cade pe gene alene,
Ochii şi-i ţine el ţintă la stele – la Cloşca, Văcarul,
Care apune târziu, şi la Ursa ce-i spun Carul Mare –
Crugul său veşnic făcându-l în jur de-Orion niciodată
Carul n-apune în apele din oceanul cel mare;
Zâna îi spune să ţină el drumul pe mare în stânga Carului Mare tot timpul".
[5, V, p. 62-63]

În istorie sânt destule fapte care confirmă preocupările grecilor pentru astronomie. Filosoful grec Pytagora şi ucenicii săi, printre care ar fi fost şi Zalmoxe al geto-dacilor, făceau observări astronomice. Potrivit lui Aristotel, când lui Pytagora i-a fost adresată întrebarea, care ar fi rostul omului, acesta a răspuns: „Să facă observări examinând bolta cerului". Faptul dovedeşte importanţa pe care o dădeau anticii studiilor astronomice. Or, grecii cunoşteau faptul fundamental că planetele au mersul lor pe firmament, de la apus spre răsărit, opus mersului stelelor [6, p. 87].

Prin urmare, necesităţile practice ale omului au făcut ca astronomia să fie una dintre cele mai vechi ştiinţe încă în antichitate, cu certitudine de până la apariţia scrisului.

Mişcarea sau mersul circular (rotirea) corpurilor cereşti a fost fenomenul celest care a impresionat profund omul antic.

Relevantă în acest context ar fi înseşi denumirea de „car" pe care o are constelaţia Ursa Mare/ Mică în mai multe limbi. Nelegate etimologic între ele, acestea sânt identice sub aspect semantic cu denumirile lor istorice [7, p. 686]. Atestarea denumirii o avem încă într-o sumerogramă prin „constelaţia sub formă de car", „car". De fapt, denumirea este un termen comun pentru „roată" şi „car", cunoscut doar de unele comunităţi dialectale, cu evoluţia „roată" (= ceea ce (se) învârte în mişcare) – „car cu roţi" (= ceea ce se mişcă pe roţi – dispozitive ce se rotesc) – „car", cf. v.isl. *hvel* „roată", prus. *kelan* „roată", lat. *colus* „vârtelniţă", „roată de tors", v.sl. *kolo* sg. „roată", *kola* pl. „car", v.irl. *cul* „car". Pentru denumirea ei de „car" putem postula o unitate socio-culturală, metaforică la origine [7, p. 686]. Faptele cunoscute ne permit să presupunem că denumirea istorică de „car",

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

semantic este identică cu cea anterioară, care, avea tipul formantului de la radicalul verbal *k$^{[h]o}$el- (reduplicat *k$^{[h]o}$(e/o)k$^{[h]o}$lo-) „roată”, „car pe roți”, cf. v.ind. *carati* „a se mişca, a se deplasa” etc, *cakra* „roată” (în *Rigveda* „roata soarelui, „roata anului” (= ciclul soarelui, ciclul anuluil), toh. *kukal, kokale* „car”, v.irl. *cul* „car”, lat. *colus* „roată de tors, vârtelniță”, prus. *kelan* „roată” ş.a. În frigiană, limbă înrudită cu traco-geto-daca, carul era desemnat prin κίκλην, iar din glosa κίκλην. τὴν ἄρκτον τὸ ἄστρον se înțelege că acesta mai desemna şi constelaşia Ursa Mare.

1.2.1. Din relatările autorilor antici se ştie că strămoşii noştri geto-daci aveau cunoştințe solide de astronomie (Strabon, Porphirios). Iordanes, conform datelor luate dintr-o lucrare mai veche datorată lui Dio Chrysostomul, ne relatează că preotul Deceneu i-a instruit pe daci în ştiințele fizicii… demonstrându-le teoria celor 12 semne ale zodiacului; tot el le-a arătat mersul planetelor şi toate secretele astronomice, cum creşte şi scade orbita Lunii, cum globul de foc al soarelui întrece măsura globului pământesc, şi le-a expus sub ce nume şi sub ce semne cele 364 de stele trec în drumul lor cel repede de la răsărit şi până la apus spre a se apropia sau a se depărta de polul ceresc [8; XI, 69, p. 27]. Relatările exagerate ale lui Iordanes trebuie reduse la aceea că la geto-daci exista o categorie de învățați [castă (?) preoți, poate, aristocrați] inițiați în astronomie ce aveau preocupări inclusiv în acest domeniu [9, I, p. 798].

Preocupările în astronomie ale geto-dacilor sânt confirmate arheologic de sanctuarul rotund de la Sarmizegetusa, considerat de specialişti sanctuar-calendar [10, p. 314]. Fiind construit după modelul Universului, acesta „respecta structural şi numeric mişcările de revoluție ale planetelor…” [*ibidem*]. Faptele mai demonstrează că observările şi calculele astronomice s-au făcut timp îndelungat. Iar cunoştințele geto-dacilor despre influența stelelor asupra Pământului şi a vieții oamenilor, transmise de la o generație la alta, s-au păstrat în credințele poporului român.

1.3. Se ştie că aspectul cerului înstelat se schimbă continuu din cauza mişcării diurne a sferei cereşti şi a mişcării anuale aparente a Soarelui față de stele. Cert este că anume mişcarea corpurilor pe firmament, cu schimbări însemnate în aspectul cerului nocturn a atras atenția omului din cele mai vechi timpuri [4, p. 3-4]. De aceea, la clasificarea binară a numelor în active şi inactive în indoeuropeană, corpurile cereşti au fost percepute ca înzestrate cu *mişcare*, adică drept nume active, la fel ca un şir de alte noțiuni, precum: părți ale corpului (mână, picior, ochi, sprânceană, pleoapă), arbori, fenomene ale naturii (vânt, foc, furtună, fulger, apă, râu, toamnă etc.) sau noțiuni abstracte (soartă, destin, noroc, belşug ş.a.) [7, p. 274]. La fel semantică activă avea şi firmamentul sau bolta cerului, numită pe alocuri şi *crângul cerului* sau *creanga cerului*.

În cazul nostru, clasificarea binară a numelor prezintă interes prin faptul că ea pune în evidență particularități de bază structurale şi semantice ale limbii şi conceptuale ale lumii indoeuropene din perioada cea mai veche [*ibidem*]. Astfel, potrivit datelor indoeuropene, pe calea reconstrucției comparate şi interne, putem reconstitui importante segmente culturale. Tot aici, abordarea faptelor de limbă din perspectivă extralingvistică şi socioculturală ar întregi tabloul realităților de altă dată, necunoscute nouă astăzi, deoarece mediul extralingvistic a motivat apariția în limbă a unui sau altui cuvânt cu anumite valențe semantice în funcție de realitatea extralingvistică reflectată.

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

De aceea interpretarea extralingvistică a realității lingvistice devine o metodă de lucru în cercetarea noastră. Rolul limbii fiind unul de primă importanță, unul determinant în depozitarea datelor culturale.

În continuare ne vom referi la unele aspecte ce țin de expresia *creanga cerului*, care, în viziunea noastră, este o moştenire străveche ce ține de etnoastronomia română.

2.0. Din câte se ştie, la popoarele agro-pastorale, inclusiv a celor ce-şi au rădăcinile în civilizația lemnului, corpurile cereşti apar proiectate pe harta cerului cu propriile lor denumiri în ordinea priorităților şi a importanței lor practice: de la obiecte ce reflectă viziunea lor despre lume, până la uneltele de muncă [7, p. 274]. Ne referim, nu numai la compartimentul pastoral-agrar, ancestral, de esență precreştină în care, după cum remarcă R. Vulcănescu, „cerul este văzut atât ca un ceas agrar, cât şi ca o „expoziție" de unelte agrare utilizate ca expresie a activităților lucrative şi recreative ale comunităților rurale de odinioară" [11, p. 347], ci şi la harta cerească a țăranului român în care constelațiile sunt regrupate după alte criterii magico-mitice care reflectă universul de preocupări legate de credințe, datini şi tradiții etnoastronomice proprii [11, p. 403]. Astfel, în funcție de priorități, fiecare popor îşi întocmeşte „harta cerului" în versiune proprie [12, p. 91].

2. 1. S-a întâmplat ca expresia *creanga cerului* să fie unul dintre misterele copilăriei, perioadă de care țin primele noastre cunoştințe în astronomia populară. Dintre acestea le-am memorizat mai bine pe cele însuşite de la vecina noastră, Eupraxia Croitoru, la acea vreme o femeie de vârstă înaintată, născută cel târziu la începutul anilor '20 ai secolului trecut (XX).

În una dintre serile târzii de duminică, când, noi copiii, nu ne grăbeam pe la casele noastre, ea ne-a vorbit despre Luna mâncată de vârcolaci, făcându-ne atenți la marginile ei „roase", la „petele de pe Lună"… pe care le-am putea vedea mai bine printr-o bucată de sticlă afumată. Astfel, serile ce-au urmat, am tot privit Luna prin sticla afumată, jelind-o de chinurile prin care trece… Într-o altă seară de duminică vecina ne-a vorbit despre stele. Aşa am admirat, poate pentru prima oară, constelațiile Carul Mare, Carul Mic, Ciobanul cu Oile, Cloşca cu Puii, Coasa ş.a. – lucruri care ne-au impresionat enorm.

Însă nu datele acestea prezintă interes pentru noi, ci faptul că în timp ce ne arăta pe bolta cerului constelațiile menționate, captând toată atenția noastră, ea le numea şi le explica cum să le găsim printre puzderia de stele. Alături de alte cuvinte ea a folosit, în mai multe rânduri, expresiile *creanga cerului* şi *încrengătura ceea de stele*. Acestea ne-au fascinat prin neobişnuita lor îmbinare – *creangă* alături de *cer* şi *încrengătură* alături de *stele*, legând în imaginația noastră de copil, pământul de cer într-o lume necunoscută. Dat fiind uzul lor absolut neobişnuit pentru noi, ele ne-au rămas în memorie. Or numai copacii au crengi!

Potrivit afirmațiilor făcute de Eupraxia Croitoru, ea ne-a istorisit ceea ce auzise de la părinți şi bunici. De la ea am auzit pentru prima dată că noi, oamenii, ne aflăm sub coroana copacului de la facerea lumii, copac pe care îl vedem doar în nopțile senine, când crengile lui ni se arată prin „încrengături de stele". Întrucât noi, de pe locul unde trăim, nu vedem întreaga lume, tot aşa nu vedem nici cerul în întregime, nici copacul, ci doar *creanga* sub care ne aflăm. Cum nu vei găsi două crenguțe la fel, tot aşa nu vei găsi nici două „încrengături de stele" identice. (Pentru precizări sunt indicate chestionări pe teren.)

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

În susținerea faptelor de limbă expuse vom aduce un fragment din textul unui colind înregistrat în Oltenia (Parâng) în anul 1937, în care imaginea zugrăvită pare a fi una sugestivă pentru cazul nostru:

„Sus în vârfuî' muntelui,
creşte bradu' brazilor,
de mare şi înfoiat
tot ceru l-a îmbrădat:
soarele în cetini,
luna între ramuri
mii şi mii de stele
între rămurele…"
[13, p. 43]

Spre deosebire de *creanga cerului*, expresia *încrengătură de stele* este o construcție sintactică liberă la fel ca „încrengătură de drumuri", „încrengătură de ape" ş.a., de aceea în cntinuare nu ne vom referi la ea.

Potrivit DLR, expresia *creanga cerului* (explicată prin „văzduh") o avem atestată în poezia populară cu caracter mistic: „Şi'ndată noi ne-am luat/ Pe fața pământului/ Şi pe creanga cerului" (Marian, NU, 842, citat după DLR, tomul II / C).

În acelaşi context confruntați şi datele înregistrate de *Dicționarul dialectal* (Chişinău): *crângu şeriului* îmb. Bolta cerească; cu exemplele de uz: „Esti crângu şeriului, cari s'învârteşti pi şeri"; „Pi crângu şeriului,/ Pi lunina stelilor" [14, p. 265].

2.2. Cu mai mulți ani în urmă, în discuții particulare cu regretatul Nicolae Raevschi, un bun specialist în istoria limbii române, unul dintre autorii lucrării *Scurt dicționar etimologic* (SDE), i-am vorbit despre expresiile *creanga cerului* şi *încrengătură de stele*. În opinia noastră, cunoscuta expresie *crângul cerului* este apropiată atât formal, cât şi semantic de expresia *creanga cerului*, de fapt, făcând parte din acelaşi câmp lexico-semantic. Însă N. Raevschi nu s-a pronunțat aprobator asupra punctului nostru de vedere. Fapt important, DLR susține că expresia *creanga cerului* atestată în poezia cu caracter mistic, despre care am vorbit mai sus, se află „în amestec cu *crâng*" (DLR; tomul II /C).

Luat izolat, cuvântul polisemantic *crâng* are înțelesul de bază „pădurice de arbori tineri şi de lăstari" (DEX), iar semnificația „boltă cerească, firmament" apare doar în sintagma *crângul cerului* (sic!), fiind una învechită şi rar utilizată (în Transilvania şi Moldova) [15, p. 101]. Cum se explică relația semantică dintre *crâng – pădurice : crâng – boltă cerească*? O evoluție neobişnuită? La mijloc ar fi un caz de omonimie? Care ar fi motivația?

După constatarea făcută de G. Mihăilă, *crâng* este un dublet al lui *crug* „orbită", ultimul fiind un împrumut livresc din slavonă, în timp ce *crâng* este un cuvânt popular împrumutat în epoca în care nazala din etimonul slav *kr*ǫngŭ se mai păstra încă [*ibidem*], iar sintagma *crângul cerului* „este aceeaşi cu *crugul cerului*" [*ibidem*]. De fapt cuvântul slav a dat în vechea română reflexul *krug* şi nu *crâng*.

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

În tălmăcirile din greacă termenul sl. *kr*ǫngŭ „cerc” traduce pe grecescul κύκλος „cerc (circumferință); roată”, „împrejurime, ceea ce se află în jurul meu”, dar şi „orbita soarelui/ lunii”, „bolta cerului nocturn” [16, p. 738]. De regulă, dicționarele etimologice ne propun să-l confruntăm cu bg. *кръг* „cerc”, scr. *круг* „cerc” disc”, maced. *круг* „cerc” şi *крај* „scândură rotundă pe care se frământă aluatul” ş.a. (SDE ş.a.). De aceste reflexe ale v. sl. *kr*ǫngŭ, dar, mai cu seamă de rom. *creangă* şi *crâng* din expresiile în discuție, ar putea fi apropiați următorii termeni înrudiți: v.isl. *hringr*, v.g.s., anglos. *hrīng* „inel”, umbr. *cringatro*, *krenkatrum* „cinctum, bandă purtată la umăr ca semn de distincție” [17. II, p. 385]. Atragem atenția că formele din limbile celtice şi umbrică, la fel ca cea din română, conțin sunetul nazal. E de remarcat nu numai sunetul nazal bine păstrat, dar şi tema (*kring-/kreng-)*. Afinitățile de formă şi conținut dintre cuvintele în discuție ar postula apropierea lor. Românescul *crâng* trebuie asociat cu alb. *krënd* „ramuri cu frunze”, *krëndet* „a înmuguri, a da frunze”, *krëndishte* „crâng, dumbravă” [18, p. 280], la fel ca în alte cazuri de stabilire a vechimii cuvintelor în limbă prin compararea cu albaneza. E de presupus că încă în indoeuropeană acest grup de termeni înrudiți se deosebeau prin unele nuanțări semantice (cf.: în limbile slave ei desemnau cercul sau discul, iar în celtice inelul – obiecte rotunde, circulare (în formă de cerc)).

Potrivit opiniei noastre, în situația dată mai indicat ar fi să abordăm ideea contaminării/ suprapunerii referitor la relația dintre termenii din slavă şi română. Chiar dacă sursele dau pentru termenul vechi slav doar una dintre semnificațiile gr. κύκλος, este de presupus că el a cunoscut şi un uz aflat în raport direct cu bolta cerească. Împrumutul făcut de români din slava veche (?), în opinia noastră, nu poate fi argumentat în deplină măsură ca atare. Se pare, între termenii respectivi din cele două limbi s-a făcut o apropiere, dat fiind uzul lor cultural asemănător, or, realiile şi conținutul lor semantic îşi trag originea, cum vom arăta mai jos, din sisteme cu tradiții culturale diferite. Se pare, structura (formală şi semantică) a cuvântului din română ar putea fi moştenită, cel puțin în parte, din substrat.

În această privință se cer făcute cercetări mai ample. Chiar dacă specialiştii tratează termenii *crâng* şi *creangă* ca fiind diferiți, în viziunea noastră, avem o evidentă înrudire, iar unitatea lor trebuie demonstrată.

2.3. Unele dintre sursele mai vechi au păstrat urme ale unității de altă dată între cuvintele *creangă* şi *crâng*.

Dicționarul limbei române de la 1871, autori Laurian şi Massim, conține material foarte interesant din perspectiva cercetării noastre. Acesta, pe lângă formele cunoscute şi astăzi, înregistrează pentru *crancă/crangă* pe *crânga* „ramură” şi pntru *crancu* pe *crângu* „pădure mică de taiatu sau în taiare”, cu mențiunea „d’in acea-aşi fontana cu *cranca* sau *cranga*” [19, p. 959]. Dintre formele aduse de DLR vom menționa pe *creang*: „Frunzuliță creang de spine...” (Hodoş, citat după DLR), precum şi forma de plural, mai neobişnuită, *crengur* (DLR), ca fiind mai apropiate de formele noastre.

Pentru *crâng* DLR dă semnificațiile „centru (al unui loc)”, „ciclu, crug”. Iar pentru expresia *crângul cerului* aduce câteva exemple de uz, pe care le propunem spre confruntare: S’au dus sub crângul ceriului (Sbiera); Şi noi ne-am luat/ Din conac în conac,/ Pe cai

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

de olac,/ Pe crângul cerului,/ Pe fața pământului (Sevastos); Şi noi ne-am luat.../ Pe crângurile cerului" [*ibidem*]. Tot DLR mai aduce şi explicația expresiei prin tălmăcirea dată de un moşneag povestitor: *crângul ceriului*, depărtarea pe ceriu, câtă îi de la răsărit până la apus, şi de la o margine până la alta a zării sau orizontului...(DLR). Acestea raportate la expresia *creanga cerului* atestă unele similitudini.

Tot aici mai confruntați, pe *crânc* care în graiul din Vâlcele are semnificația de „cracă" [20, p. 37] certificând o dată în plus înrudirea sa cu *creangă*. În Banat prin *crânc* este desemnată o parte a morii (neprecizată mai îndeaproape) [20, p. 65], iar *Dicționarul dialectal* (Chişinău) înregistrează substantivul neutru *crânc* cu semnificația „cuier, care nu e bătut în perete" [14, p. 265], adică format dintr-o creangă groasă şi sănătoasă cu mai multe ramificații-cârlige de care sânt atârnate hainele. Pentru *crângu*, cu forma diminutivală *crângurea*, mai cf. pe *crânguroasă,* varietate de struguri [DLR] cu ciorchinii mari şi dens ramificați.

În atlasele lingvistice termenul *crâng* este înregistrat ca varietate diatopică pentru a desemna mânerul la valul de la fântână, pe care mişcându-l în formă de cerc, scoți apa (21, h. 297/132); forma *crânc* este înregistrată ca varietate utilizată regional pentru a desemna partea (scaunul) pe care stă vârtelnița (22, h. 151/1,3,4,) alături de termenii *cruce* şi *cracanî* (22, h. 151/5. 7, 9, 11, 12, 15, 19, 21 35, 69 36, 160 ş.a.).

Observăm că prin închiderea vocalei mediale *a* la *î* în cuvintele *cranca/ crangă* şi *crancu* s-au obținut variantele fonetice *crânga* şi *crângu/ crâncu* cu o ulterioară repartiție semantică: *creangă* s.f. a păstrat semnificația „ramură", iar *crângu* s.n. a ajuns să desemneze „pădurice de arbori tineri şi de lăstari" = mulțime de copăcei tineri, adică de *crengi* = ramificații mlădioase şi flexibile. Deci cuvintele noi au fost formate prin derivare fonetică – mod de formare a cuvintelor la o etapă mai veche. Dar mai lesne ar fi să considerăm că avem în față un plural singularizat: *cranga/ crânga* sg., – *crângi* pl.) – *crâng*. Prin forma feminină va fi desemnată ramura, partea cea mai reproductivă (!) a arborelui (alături de rădăcină), iar prin forma neutră (masculină) păduricea. Aşadar, limba română cunoaşte evoluțiile structural-semantice *cranca* „ramură"→ *crancu* „pădurice mică de taiatu sau în taiare"*, crânga* „ramură" → *crângu* „pădurice…".

Laurian şi Massim explică pe *crancu* şi *crângu* prin „pădure mică de taiatu sau în taiare" (înțeles cunoscut acum un secol şi jumătate în urmă!) cu mențiunea că se trage din aceeaşi sursă cu *cranca* sau *cranga*, adică din acelaşi radical, cu aceeaşi origine. Faptul este unul deosebit de important, deoarece acțiunea de „a tăia" (cf. expr. „i s-au tăiat ochii" = a înmuguri"; conține ideea de întrerupere a integrității, în cazul nostru a ramului, prin apariția mugurelui din care, la rându-i, se va dezvolta un alt ram, care va întrerupe integritatea şi dezvoltarea rectilinie a ramului în starea lui inițială şi va produce ramificarea „prin tăiere". Astfel, prin „tăiere", ram din ram va creşte! Aici cf. pe *crâng* „bucată de pâine, codru de pâine" = bucată obținută prin tăiere, tăietură de/ din pâine.

Faptele respective ne permit, în opinia noastră, să susținem că rom. *creangă*, *crâng* atât formal, cât şi semantic descind din radicalul indoeuropean *kor- / *ker- / *kr̥- „a tăia", mai corect, din forma *kr̥- cu gradul de vocalizare zero. Aceste aspecte vor fi tratate pe larg într-un studiu aflat în lucru.

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

E de remarcat că în cazul de faţă avem nu doar o derivare a faptelor de limbă (formală şi semantică), ci şi una naturală a realiei, în deplină concordanţă cu menirea sa naturală, ceea ce, prin forţa lucrurilor, i-a motivat numele.

Un alt argument în favoarea ipotezei noastre este faptul că la originea sa rom. *creangă* este înrudit cu sl. *коренъ* „ρίζα" (Codex Suprsal.) „radix, rădăcină" prezent în toate limbile slave, reprezentând în această limbă treapta de vocalizare *o* (*kor-). Sub aspect fizic rădăcina înfăţişează şi ea ramificaţii, însă în partea de jos a trunchiului, parte ce se află în pământ, nu în aer, precum creanga la români. Respectiv, avem realităţi ce ţin de lumi construite conceptual diferit, deci de culturi diferite. În acest context confruntaţi datele corespunzătoare din limbile baltice: lit. *kẽras* „tufă", dar şi „rădăcină; trunchi uscat", *kerėti* „a slobozi rădăcini", *kìrna* „trunchi ascuţit", let. *cęrs* „tufă" (pentru semantism cf. *cęra* „părul (de pe cap) ciufulit, încâlcit", semnificaţie apărută în această limbă prin analogie cu tufa), v.prus. *kirno* „tufă" [17, II, p. 385] – toate având radicalul cu treapta de vocalizare *e* a radicalului indoeuropean **ker-, *kor-,* *kr̥-. Faptele din limbile baltice ar reprezenta, în starea în care le cunoaştem, ambele concepte culturale la care ne-am referit. Faptul este unul interesant, el ar indica asupra unor cercetări speciale.

Prin urmare, cuvântul din limba română *crâng* „pădurice..." este diferit de sl. *krǫngŭ* „cerc". Însă uzul lor cultural a făcut ca aceste cuvinte să fie apropiate de vorbitori între ele, ceea ce a şi produs confundarea lor cu expresia *creanga cerului*, ulterior i-au strâmtorat uzul, iar mai apoi au înlăturat semnificaţia sa mai veche, „celestă" din uzul cotidian.

Dacă e să ne referim la semnificaţiile rom. *crâng* atunci vom desprinde câteva idei în jurul cărora sânt construite semnificaţiile acestuia: de centru, de ciclu, de mişcare/ mers, cale/ drum, parte din întreg etc. Pentru precizări, să examinăm cuvântul *crâng* din expresiile *crângul morii* şi *crângul cerului*.

Expresia *crângul morii* sau *crâng la moară* este una învechită, echivalentă expresiei *roata morii* sau *roată la moară*, ultima mai recentă în virtutea schimbărilor intervenite în mijloacele de producţie. Funcţia lor ar fi de a pune în mişcare mecanismul morii. Executate din materiale diverse, acestea au aceeaşi funcţie sau destinaţie în uz. *Roata morii* este un cerc de lemn sau de metal, cu spiţe sau plin, care, învârtindu-se în jurul unei osii, pune în mişcare moara; pe când *crângul la moară* sau *crângul morii* are forma unor aripi cu o construcţie ramificată, fixate pe un ax rotativ, descriind o *mişcare circulară*.

Expresia *crângul cerului*, explicată de dicţionarele noastre (DEX, DLRM ş.a.) prin „bolta cerească, firmament", pare a fi un produs mai nou, evoluat şi mult simplificat în raport cu străvechiul ei conţinut cultural. Observările făcute asupra corpurilor cereşti au demonstrat schimbări ale poziţiei acestora, care, la rândul lor, duceau la schimbarea tabloului general al bolţii cereşti, iar faptul produs indică asupra *mişcării*, respectiv asupra mişcării circulare a *crângului cerului* (a se vedea supra).

Semnificaţiile învechite de „cerc, ciclu" şi de „firmament", dar şi cea de „cadran de ceas" aduse de A. Ciorănescu [23, p. 256] pentru *crâng* sânt în concordanţă cu explicaţiile noastre, dacă prin *cerc* = *crâng* vom înţelege cercul descris de aştri în mişcarea lor într-un anumit interval de timp sau un lanţ complet de fenomene produse pe bolta cerului într-un anumit interval de timp; de unde, prin transfer, vom avea semnificaţia „boltă cerească". În acest sens confruntaţi expresia *crângul anului* „cerc diurn, ciclu anual, ciclu solar".

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)

În viziunea noastră, datele respective ar pleda pentru ideea mişcării, mişcării circulare, ce-ar reprezenta roata, inelul, discul, dar şi bolta cerului – idee ce stă la baza expresiilor noastre.

În concluzie vom menționa că: 1) Limba ca fenomen social trebuie studiată în cadrul în care s-a format şi a funcționat. 2) Expresia *creanga cerului* este o reminiscență străveche ce reflectă viziunea despre lume a strămoşilor noştri de până la apariția primelor cunoştințe ştiințifice despre corpurile cereşti şi mişcarea lor (sec. VI-V î.Hr.). 3) E de presupus că expresia *creanga cerului* s-a aflat în uz general până la apariția noțiunii de sferă cerească.

Referințe bibliografice

1. Уфимцева Ф. Ф. *Типы словесных знаков*. – Москва, 1974.
2. Eugen Coşeriu. *Introducere în lingvistică*. – Cluj, 1995.
3. Климов Г. А. *Основы лингвистической компаративистики*. – Москва, 1990.
4. Sarkisjan E. A. Orientarea după corpurile cereşti. – Chişinău, 1983.
5. Homer. *Odiseea*. – Chişinău, 1979.
6. Жмудь Л. Я. *Пифагор и его школа*. – Ленинград, 1990.
7. Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. *Индоевропейский язык и индоевропейцы*. – Тбилиси, 1984.
8. Iordanes. *Getica*. *Despre originea şi faptele geților*. Traducere de prof. David Popescu. – Bucureşti, 2001.
9. Ovidiu Drâmba. *Istoria culturii şi civilizației.* Vol. I. – Bucureşti, 1986.
10. Dan Oltean. *Religia dacilor*. – Bucureşti, 2002.
11. Romulus Vulcănescu. *Mitologia română*. – Bucureşti, 1984.
12. Щеглов П. В. *Отраженные в небе мифы земли.* – Москва, 1986.
13. Romulus Vulcănescu. *Coloana cerului*. – Bucureşti, 1972.
14. *Dicționar dialectal*. Vol. II. – Chişinău, 1985.
15. Gheorghe Mihăilă. *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*. Studiu lexico-semantic. – Bucureşti, 1960.
16. Вейсман А. Д. *Греческо-русский словарь*. – Москва, 1991.
17. Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка.* – Москва, 1986.
18. Mihai Vinereanu. *Dicționarul etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*.– Bucureşti, 2009.
19. Laurianu A., Massimu J. *Dicționarul limbei române*. Vol. I. – Bucureşti, 1871.
20. *Materiale şi cercetări dialectale*. I, 1960.
21. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei,Transnistria*. Vol. II. – Chişinău, 1998.
22. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. III – Chişinău, 2002.
23. Alexandru Ciorănescu. *Dicționarul etimologic al limbii române*. – Bucureşti, 2002.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6631 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:14:42 UTC)